

Srećko Kovač

Institut za filozofiju, Zagreb

IMENA - GRANIČNI SLUČAJ PRIJEVODA¹

U članku želim pokazati da se teorija po kojoj imena imaju samo referenciju a ne i značenje, potvrđuje i ponašanjem imena u prevođenju. Budući da je svođenje imena na opis mogući način kako imenu pridati značenje,² uloga značenja u prevođenju imena provjerava se ispitivanjem dometa koji ima svođenje imena na određeni opis. Pokazuje se da određeni opis ne mora nužno činiti razumljivim neko značenje imena. Postavka je da prevođenje imena, kad se i služi prevođenjem općih naziva od kojih je tvoreno ime, u bitnome ipak nije prevođenje značenja, nego uspostava zajedničkoga odnosa (dviju jezičnih zajednica) prema istome predmetu. Kao ni određeni opisi, tako ni razni opisni dodatci o načinu vjerovanja u rečenicama o vjerovnim stavovima ne mogu pridonijeti značenju imena, nego su to odredbe samoga vjerovanja.

I.

Imena su svojevrsna granična pojava u jeziku - već i stoga što ih, barem u nekim kontekstima, možemo, a gdjekad i moramo isključiti, shvaćajući ih kao opis. To možemo učiniti primjenjujući Russellovu teoriju određenih opisa na imena, kako je to pokazao Quine

(“On What There Is”, u Quine 1964). Ime postaje opisom kojim se opisuje pojedinačan predmet (po uzoru na npr. “sadašnji španjolski kralj”), a sam opis se u logičkoj raščlambi rečenice razgrađuje. Npr. rečenica:

Aristotel je filozof

postaje rečenicom koja u naravnome jeziku, doduše, zvuči umjetno:

Ima jedan jedini predmet koji je Aristotel, i taj je predmet filozof

There is one and only one object that is Aristotle, and that object is a philosopher.

Poluformalizirano:

(1) $\exists x (\forall y (y \text{ je Aristotel} \leftrightarrow y = x) \wedge x \text{ je filozof})$

Umjesto, kako bismo očekivali, nekoga opisnoga izraza koji bi imenu pridao neko značenje, dobili smo logički “neanalizirljiv, nesvedljiv” (Quine 1961, str. 8) prirok (predikat) ‘biti Aristotel’ (ili, ‘aristotelovati’, engl. ‘aristotelize’). To je prirok, čak jedna riječ (glagol), u kojem je tvorbeno sadržano opet samo polazišno ime.

Nismo uporabili opis kao što je npr. ‘predmet koji je pisac *Organona*’ ili sl. jer je zamišljiva moguća situacija da Aristotel i nije napisao *Organon*. No o tom malo poslije.

II

Ipak, teorija određenih opisa može nam pomoći u odluci o prijevodu imena. Čak se, prevodeći imena, vrlo često i služimo određenim opisima a da toga nismo svjesni.

Uzmimo, npr., otok Long Island na istočnoj obali SAD. Njegovo je ime očito postalo od općega naziva, u prijevodu, 'dugi otok'. U opisnu analizu, analognu (1) svakako treba uključiti to da se radi o opstojećem, jedinstvenom predmetu:

$$(2) \quad \exists x \forall y (y \text{ je dugi otok} \leftrightarrow y = x)$$

No teško da je imenovatelj toga otoka mislio, kao što ni mi ne mislimo, da je američki otok o kojem je riječ, jedini opstojeći dugi otok. Jer ima dugih otoka koji se, međutim, tako ne zovu (npr. Kuba), pa je (2) neistinito. Možemo pokušati tako da opis izvedemo iz samoga imena, čime dobivamo:

$$\exists x \forall y (y \text{ je Dugi otok} \leftrightarrow y = x)$$

To je doduše istinito, ali Dugi otok nije u SAD, nego u Hrvatskoj. Ostaje mogućnost da u opisu zadržimo samo englesko ime:

$$\exists x \forall y (y \text{ je Long Island} \leftrightarrow y = x)$$

Ima (barem koliko znam) samo jedan Long Island, i to upravo onaj pred istočnom obalom SAD.

Opisna logička analiza pokazala nam je da je, u našem slučaju, zadržavanje engleskoga naziva bolje od tvorbe vlastita imena pomoću hrvatskoga općega naziva. Vratili smo se na početak, na izvorno ime. Pritom se govoritelju hrvatskoga jezika, gdje nema naziva 'long island', čak i udaljila mogućnost da bi ime dobilo neko značenje i postalo

razumljivim (naravno, ako ne pretpostavimo poznavanje engleskoga, što ne može biti pretpostavka poznavanja hrvatskoga).

U slučaju imenâ kao što je ‘Long Island’, dobivamo nešto što bismo mogli nazvati imenohomofonom teorijom istine:

Ako je ϕ rečenica, ϕ' prijevod za ϕ , a α ime, $\phi[\alpha]$ je istinito ako i samo ako $\phi'[\alpha]$

Imena kao ‘Long Island’ jesu kao neki monoliti koji ostaju očuvani bez obzira na jezik. No to, jasno, nije opći slučaj (zbog “egzonima”). Opstoji stupnjevanje koje od homofonosti preko približne homofonosti (‘John’ i ‘Ivan’) ide sve do pune nehomofonosti (‘Venezia’ i ‘Mletci’), pri čem se razumljivost same riječi opisnom analizom također ne mora povećati. Kao da se razumljivost povećava kad je riječ o poimenjenim općim nazivima (‘Pacific Ocean’ i ‘Tihi ocean’, ‘Red Sea’ i ‘Crveno more’), no o tom ćemo nešto reći malo poslije.

III.

Zašto umjesto priroka ‘biti Aristotel’ ne možemo uzeti, primjerice, prirok ‘biti pisac *Organona*’, razvidno je, kako je poznato, ako uvedemo modalni kontekst i pojam mogućih svjetova (usp. Kripke 1980, Plantinga 1982). Stanje bi stvari moglo bi biti i drukčije nego što zbilja jest, pa možemo zamisliti i druge, nezbiljske ali moguće svijetove. Tako se je Aristotel u zbiljskome svijetu rodio u Stagiri, 384. god. pr. Kr., bio Platonov učenik, Aleksandrov učitelj, osnovao je vlastitu filozofsku školu, napisao ta i ta djela, umro je 322. god. pr. Kr. itd. Je li za Aristotela sve to bilo nužno ili je njegov život mogao biti i drukčiji?

Svakako je zamišljivo da se je nešto od toga odvijalo i drukčije. No bi li se moglo dvojiti o tom je li Aristotel mogao i ne biti čovjek, ne imati tijelo i sl.? Ako bi mu samo ta potonja svojstva pripadala nužno, Aristotel bi tada ipak bio tek jednak svim ljudima. Od njih se ne bi razlikovao osim po slučajnim odredbama, pa ga u nekome drugome mogućem svijetu uopće ne bismo morali smatrati Aristotelom.

Da bismo Aristotela mogli razlikovati od drugih ljudi (primjerice, od Sokrata ili Platona) prirok 'biti Aristotel' mora uključivati i ono što je nužno upravo za Aristotela i ni za koje drugo biće, ono što ga individuira, što bi mu pripadalo, ma što da se s njime dogodilo. Čini se da nijednim općim obilježjem, čak ni skupinom obilježja, ne iscrpljujemo ono što znači 'biti Aristotel', njegovu "individualnu bit". Ako se složimo da 'biti Aristotel' znači i 'biti čovjek', 'imati tijelo' i sl., time ipak nismo iscrpli sve, jer 'biti Aristotel' znači 'biti upravo taj i taj čovjek, s tim i tim tijelom'. To 'taj i taj', 's tim i tim' ne možemo iscrpiti nekim općim obilježjem, značenjem, nego samo upućivanjem (referencijom) na dotični predmet. 'Biti Aristotel' je prirok kojega se značenje "urušilo" u referenciju.

Ako je tako, onda se ime bitno razlikuje od općega naziva, ono ne obilježava (denotira) nijedan predmet³ (iako ga formalno možemo pretvoriti u opis), ne podvodi ga pod nešto opće, ono nema značenja nego samo upućuje (referira) na predmet (i to u svakom mogućem (dostupnom) svijetu u kojem taj predmet opstoji; ime je "kruti označitelj")⁴. Stoga prevodeći imena s nekoga jezika na drugi, ne činimo ime razumljivim po njegovu značenju, nego samo stavljamo (ili često samo zadržavamo) riječ s istom referencijom i tako samo uspostavljamo zajednički dviju jezičnih zajednica prema istom predmetu.

Neko ime, doduše, može nešto konotirati o predmetu, u našem primjeru, da je Dugi otok dug. No takve konotacije mogu, ali nipošto ne moraju obilježavati predmet. U tom smislu ni sam Dugi otok ipak ne mora biti dug. Možemo zamisliti da zbog tektonskih gibanja promijeni oblik. Formalizirano:

$$\exists x (\forall y (y \text{ je Dugi otok} \leftrightarrow y = x) \wedge \Diamond x \text{ nije dugi otok})$$

No mogli bismo, usprkos tomu, i dalje na taj dio kopna upućivati imenom 'Dugi otok'. U tom smislu nema gubitka, osim konotativnoga, kad u prijevodu na hrvatski za Long Island zadržavamo ime 'Long Island'.

Pogledajmo kako stoji s nazivom kao što je 'Bog', gdje je konotacija da je riječ o bogu vrlo jaka. Za razliku od imena 'Dugi otok' (ili 'Tihi ocean'), tim se imenom imenuje predmet o kojem se (ako se prihvaća njegova opstojnost) ne dopušta da mu ne pripada obilježje prema kojem je tvoreno ime: da bude bog. No ta se konotacija može ostaviti u prijevodu na bilo koji jezik koji ima opću imenicu 'bog' ('Bog' postaje 'God'). U stvari, suprotno nego u slučaju para 'Aristotel' i 'biti Aristotel', ovdje je 'biti bog' prvotno, a 'Bog' izvedeno.

Ali ni sada opisnu analizu npr. rečenice 'Bog je svemoguć' nećemo postaviti ovako:

$$\exists x (\forall y (y \text{ je bog} \leftrightarrow y = x) \wedge x \text{ je svemoguć})$$

Nego:

$$\exists x (\forall y (y \text{ je Bog} \rightarrow y = x) \wedge x \text{ je svemoguć})$$

Jer “bog” nipošto nije analitički sadržano u “Bog” samo zbog toga što potonja riječ tvorbeno potječe od prve (ako i prihvatimo da ima analitičnih rečenica). Da bismo znali je li Bog bog, prethodno treba ipak znati na što (na koga) se odnosi ime ‘Bog’, tj. treba poznavati pravu nakanu samoga imenovatelja. Mogli bismo reći da ‘Bog’ konotira nešto što je nužno za odnosni predmet (kao što ‘Dugi otok’ konotira nešto što je prigodno za odnosni predmet). Usto, barem je teoretski zamišljivo da se ‘Bog’ uporabi i kao ime za neki predmet koji nije bog (slično npr. toponimu ‘Sv. Duh’).⁵

Napomenimo da u modalnome kontekstu svođenje imena na neki oblik opisa, po svem sudeći, čak ni ne funkcionira općenito. Jer, ako je u pravu Scott Soames (1998), u slučaju svođenja imena na širokoopsežni (wide-scope) opis neki očito valjani oblici zaključka postaju nevaljanima (usp. Soames 1998, str. 5-7), a u slučaju primjene “skrućenih” (rigidified) opisa (pomoću priloga ‘zbilja’, ‘actually’), npr. ‘zbiljski *F*’ za ‘Aristotel’, proturazlog je (uz ostalo) da ima mogućih svjetova u kojima netko vjeruje da je Aristotel bio filozof, a da ne vjeruje ništa o zbiljskome svijetu (pa ni to da je u zbiljskome svijetu nekomu uopće pripadao skrućeni opis ‘zbiljski *F*’) (usp. str. 15).

Dodajmo također da u kontekstu *vjerovnih* stavova (belief attitudes), ako *x* vjeruje da je Aristotel bio filozof, ne slijedi da *x* vjeruje da je stagirski učitelj Aleksandra Makedonskoga bio filozof. Gledom na subjektivnu razinu vjerovanja, *x* ne mora znati da je Aristotel bio stagiranin i da je bio učitelj Aleksandru Makedonskomu, niti je uopće morao čuti za Stagiru i stagiranine ili za Aleksandra Makedonskoga.

IV

Ovdje je mjesto da se osvrnemo i na Kripkeovu zagonetku o vjerovanju (Kripke 1976), barem na prvi njezin oblik, koji je ovisan o situaciji prevođenja (str. 254-265). Na tom se primjeru može pokazati da, ako već imena nemaju značenje, ne treba ići ni u drugu krajnost te zbog nijansa u subjektivnome uvjerenju uvoditi nova imena.

U Kripkeovu primjeru Pierre pristaje uz francusku rečenicu 'Londre est jolie' na temelju svojih predočaba stečenih u Francuskoj, ali i uz englesku 'London is not pretty' na temelju iskustva iz samoga Londona. To se događa jer nije svijestan da je grad francuskim imenom 'Londre' zapravo grad engleskoga imena 'London' (niti uopće znade prevoditi s francuskoga na engleski ili obratno). Objektivno, francuska riječ 'Londre' ipak referira na isti predmet kao i engleska 'London'. Stoga je opravdano (prema "načelu prevođenja", Kripke 1976, str. 250; usp i Sosa 1996, str. 375) francusku rečenicu 'Pierre crois que Londres est jolie' prevesti engleskom 'Pierre believes that London is pretty' (kao i hrvatskom 'Pierre vjeruje da je London lijep'). To nas, zajedno s rečenicom 'Pierre believes that London is not pretty', koja slijedi iz spomenuta Pierrova pristanka uz englesku rečenicu 'London is not pretty', dovodi u nedoumicu o tom što zapravo Pierre vjeruje o Londonu.

Mislim da se može pokazati da ovdje nema nikakva protuslovlja među našim rečenicama kad govorimo o Pierrovim uvjerenjima, ali da ga, u određenome smislu, ima među Pierrovim uvjerenjima, čime se i rješava naizgled zagonetna situacija. Protuslovlje je samo između sadržajnih rečenica 'London is pretty' i 'London is not pretty', tj. između samih subjektivnih uvjerenja izraženih jednom i drugom rečenicom. No samo to protuslovlje nije subjektivno (Pierre ga nije svijestan), jer ta protuslovna uvjerenja u svojoj svijesti nije

međusobno u dostatnoj mjeri povezao. To su uvjerenja koja on jednostavno drži kao u dvama oddvojenim, nedovoljno povezanim pretincima svijesti.⁶ Stoga bismo mogli reći da Pierre ima međusobno protuslovna uvjerenja, ali ne i da Pierre vjeruje da stoji neko protuslovlje. Time smo pravedni i prema Pierreu i prema jeziku (i prema Londonu).

Što se tiče samih *naših* rečenica jasno je da nema protuslovlja između ‘Pierre believes that London is pretty’ i ‘Pierre believes that London is not pretty’. No protuslovlje se ne može ni izvesti tako da se izvede rečenica ‘Pierre does not believe that London is pretty’ koja bi protusloвила gornjoj ‘Pierre believes that London is pretty’ (kako, inače, drži Kripke 1976, str. 258). Evo zbog kojih razloga smatram da je tako. Pierre, doduše, kao govoritelj engleskoga jezika, nije sklon pristati na englesku rečenicu ‘London is pretty’, ali iz toga ne slijedi da on *uopće* ne vjeruje da je London lijep, jer, kao govoritelj francuskoga jezika, pristaje na francusku rečenicu ‘Londre est jolie’, koje je spomenuta engleska rečenica prijevod. U tom smislu vrijedi, doduše, jednostavni onenavedbeni princip (Kripke 1976, str. 248-249; usp. i Sosa 1996, str. 375) prema kojem (formuliramo li ga za hrvatski jezik), ako normalni govoritelj hrvatskoga jezika iskreno, promišljeno pristaje uz hrvatski ‘London je lijep’, onda vjeruje da je London lijep. Ali ne vrijedi i “pojačani” onenavedbeni princip kako ga formulira Kripke (1976, str. 249). Naime, prema tom bi potonjem principu vrijedilo da normalni govoritelj hrvatskoga jezika vjeruje da je London lijep *ako i samo ako* iskreno, promišljeno pristaje uz hrvatski ‘London je lijep’ (analogno i za engleski ili neki drugi jezik). Ali ako neka osoba koja je normalni govoritelj hrvatskoga jezika, ne pristaje uz hrvatsku rečenicu ‘London je lijep’, ona još uvijek može (kako nas poučava Kripke), npr. kao govoritelj francuskoga jezika, pristajati uz rečenicu ‘Londre est jolie’ i stoga ipak

vjerovati da je London lijep. Stoga bismo pojačani onenavedbeni princip mogli prihvatiti samo u općenitijem obliku:

a vjeruje da *p* akko i samo ako ima neki jezik *J* kojega je *a* govoritelj i *a* promišljeno, iskreno pristaje uz rečenicu *p'*,

pri čem je *p* rečenica jezika u kojem je fomuliran princip (ovdje hrvatski), a *p'* prijevod rečenice *p* na jezik *J*. Ako je *J* upravo hrvatski, $p' = p$. Dakle iz toga što Pierre ne pristaje uz englesku rečenicu 'London is pretty', ne slijedi da on *uopće* ne vjeruje da je London lijep. Stoga ne slijedi ni protuslovlje između samih *naših* rečenica o Pierreovu vjerovanju, jer opravdana je samo rečenica 'Pierre vjeruje da je London lijep', ali ne i rečenica 'Pierre *ne* vjeruje da je London lijep'.

Važno je istaknuti i sljedeće. Budući da protuslovlje između samih Pierrovih uvjerenja ('London je lijep' i 'London nije lijep') ipak ostaje, ne smijemo (ni "privremeno") uvoditi nova imena u jezik, npr. 'Londre' u engleski (kao W. Taschek, 1998, str. 338) ili u hrvatski, ili pak imena 'London₁' i 'London₂' (kao što predlažu Fiengo i May 1998, ili Taschek 1998, str. 346 za 'Paderewski'), jer se tada to protuslovlje ne bi očitovalo. A da samo to protuslovlje ne mora biti subjektivno (Pierre ga ne mora biti svijestan), to je naznačeno samim izrazom 'vjeruje', jer je vjerovanje iste osobe po svojoj naravi raspršeno, uključuje i različita međusobno nepovezana uvjerenja iste osobe, kao što u Kripkeovu primjeru Pierre nije međusobno povezao svoje uvjerenje koje ima o Londonu kad govori francuski, i svoje uvjerenje koje ima o Londonu kad govori engleski.

Važno je uočiti da opisni dodatci ‘kad govori francuski’, ‘kad govori engleski’ nisu sastavni dio imena, koji bi dodatno pridonosili značenju imena, nego su opisi načina vjerovanja (koje se, ni uz najbolju namjeru, kako vjerovateljevu tako i našu, ne mora uvijek pokazati logički besprijevnim). Stoga postavka da imena nemaju značenja nego samo referenciju, može ostati na snazi i kad se imena javljaju u vjerovnome kontekstu - barem nam na tome ništa ne treba mijenjati da bismo objasnili “zagonetku o vjerovanju”.

Analogno bi se rješenje moglo izvesti i za drugi Kripkeov primjer, o Peterovim uvjerenjima o Paderewskome, poljskome klaviristu i političaru (Kripke 1976, 265-266). No kako ta zagonetka nije vezana uz prevođenje, u to ovdje nećemo ulaziti.

DODATAK

Sve nas rečeno upućuje na to da nas imena ostavljaju na neki način na rubu prevedljivosti, čak uopće na rubu jezika. Prevesti neko ime ne znači učiniti njegovo značenje razumljivim. Imena, i kad nešto konotiraju, ponajprije su riječi bez razumljiva značenja (bilo da ih preuzimamo iz prevođenoga jezika, bilo da ih uzimamo iz prevoditeljeva jezika). Ona nas suočavaju s nesvedljivom individualnošću predmeta, koju ne možemo iscrpiti nikakvim opisom. Stoga imena ne samo da premošćuju granice različitih jezika (čini se i više i za udaljenije jezike nego druge riječi) nego vode i na samu granicu jezika i predmeta.

Ali ako je semantička uloga imena referirati na predmet (neposredovano značenjem), jasno je da bi uporaba imena mogla biti jedan od kriterija toga što je za govoritelja dotičnoga jezika predmet. Kako rabi imena, to je jedan način toga kako individuira predmete. Kriterij

individuacije predmeta mogao bi pritom čak varirati ovisno o jeziku, no tada i prevedljivost postaje upitnom. Jer nije nezamislivo da bi Quineov (1960) primjer ‘gavagai’ (nekoga prašumskoga jezika s kojim se prvi put susrećemo) s mogućim prijevodom ‘zec’ moglo biti i *ime* jednoga jedinoga, iako raspršenoga predmeta što ga čine svi zečevi skupa kao njegovi dijelovi.⁷ Taj primjer pokazuje da su moguće i situacije gdje nema sigurnosti u tom što je uopće u nekom (udaljenom) jeziku ime, a što opći naziv. Prijevod tada postaje uvjetan kao što uvjetnim postaje i zajedništvo referencije imenâ u izvorničkome i prijevodnome jeziku.

Imenovanje, međutim, ne mora biti samo formalni kriterij individuacije predmeta, kriterij po kojem samo prepoznajemo što tko smatra predmetom. Jer, također, ime na neki način upravo *pripada* predmetu, predmet ga “nosi” kao svoje ime. Nadalje, živo biće se i odzivilje na svoje ime, a čovjeku je, štoviše, ime dio njegove osobnosti. Sve to zajedno upućuje nas na to da predmeti i njihova individuacija nisu nešto o jeziku neovisno, nego nešto čega su sam jezik i imenovanje sučinitelji.

Citirana literatura:

Fiengo, M., May, R. 1998. “Names and Expressions”, *The Journal of Philosophy* 95, 377-409.

Kant, I. *Kritik der reinen Vernunft* (B) (Akademie-Ausgabe, Berlin, 1910-, Bd. 3)

Kripke, S. 1980. *Naming and Necessity* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).

- Kripke, S. 1976. "A Puzzle About Belief", in A. Margalit (ed.), *Meaning and Use* (Dordrecht [etc.]: Reidel).
- Plantinga, A. 1982. *The Nature of Necessity* (Oxford: Oxford University Press)
- Putnam, H. 1983. "Reference and truth", u H. Putnam, *Realism and Reason* (Cambridge, UK [etc.]: Cambridge University Press)
- Russell, B. 1956a. "On Denoting", u B. Russell, *Logic and Knowledge* (London: Allen and Unwin)
- Russell, B. 1956b. "The Philosophy of Logical Atomism", u B. Russell, *Logic and Knowledge* (London: Allen and Unwin)
- Salmon, N. 1988. "Reflexivity", u S. Soames i N. Salmon (ur.), *Propositional Attitudes* (Oxford: Oxford University Press)
- Soames, S. 1988. "Direct Reference, Propositional Attitudes, and Semantic Content", u S. Soames i N. Salmon (ur.), *Propositional Attitudes* (Oxford: Oxford University Press)
- 1998. "The Modal Argument: Wide Scope and Rigidified Descriptions", *Nous* 32, 1-22.
- Sosa, D. 1996. "The Import of the Puzzle About Belief", *The Philosophical Review* 105, 373-402.
- Quine, W. V. 1960. *Word and Object* (Cambridge, Mass.: The MIT Press).
- Quine, W. V. 1964. *From the Logical Point of View*, 2. izd. (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).
- Taschek, W. 1998. "On Ascribing Beliefs: Content in Context", *The Journal of Philosophy* 95, 323-353.

Abstract

The aim of the article is to show that the way how names behave in a translation confirms the theory according to which names only have reference without meaning. Since the reduction of names to descriptions is a possible way of assigning a meaning to a name, the role of meaning in translation is tested through investigating the scope of the reduction of names to definite descriptions. It is demonstrated that a definite description does not necessarily make the meaning of a name conceivable. It is proposed that the translation of names is in fact not the translation of meaning but the establishing of a common relation (of two language communities) to the same object, even when general terms from which names originate are thereby used. Various descriptive expansions about modes of belief, in sentences about belief attitudes, cannot contribute to the meaning of a name any more than definite descriptions; they are qualifications of the belief itself.

---

¹ Doradeni i prošireni tekst referata na godišnjoj skupštini Hrvatskoga filozofskoga društva u Zagrebu, 10. prosinca 1998. Glavno je proširenje IV. poglavlje o imenima u prevođenju vjerovnih stavova.

² Iako ima i drugih teorija prema kojima opise imaju ulogu određivanja referencije imena (o tom usp. Kripke 1980, str. 53-60).

³ 'Obilježavati' rabimo u Quineovu smislu za 'biti istinit o'.

⁴ To je teorija koju je osobito oživio Kripke (1980). Usp. i Putnam (1983). Pod imenima se pritom misli na ono što odgovara vlastitim imenima u običnom jeziku (usp. Kripke 1980, str. 22 bilj.).

⁵ Što se pak tiče praznih imena (npr. iz mitologije, mitske povijesti ili iz književnosti), ako je Russell u pravu, to su zapravo određeni opisi. Npr. 'Romul' nije ime (uzmemo li da Romul nije opstojao), nego "krnji opis" u zamjenu za puni, koji u obliku "x ima takva i takva svojstva" sadrži, npr. sve što Livije kaže o Romulu (uključivši to da se zvao Romul). Usp. Russell (1956b), str. 242-243; također i *isti* (1956a), str. 54. Na toj je crti i Plantinga, smatrajući ime u književnome djelu samo "stilističkom inačicom" varijable. Tako da slijedeći tok književnoga dijela dobivamo opstojno pokoličenu "stiliziranu rečenicu" o nekome x, s konjunktima od kojih svaki govori nešto o x slijedeći piščeve rečenice od x. Pritom treba imati na umu da, prema Plantingi, pisac te svoje rečenice ne tvrdi, nego ih samo čitatelju izlaže. Usp. Plantinga (1982), str. 159-163. Nadalje, prema Russellu je besmisleno tvrditi opstojnost imenovanoga predmeta, jer samim se imenovanjem već izriče njegova opstojnost. Stoga kad kažemo 'Opstoji Bog', 'Bog' je u tom kontekstu opis, a ne ime. V. Russell (1956b), str. 252.

⁶ Usp. s time Kantovo "empirijsko jedinstvo svijesti", koje je subjektivno i slučajno, "rastreseno" (*Kritik der reinen Vernunft*, B 140, 133). Sasvim je u skladu s tom rastresenošću to da u vjerovnome kontekstu ne možemo više pojavaka sureferentnih imenâ (čak ni istoga imena) poopćavati istom vezanom varijablom, kako su to svaki na svoj način pokazali S. Soames i N. Salmon (u Scott 1988 i Salmon 1988). Na Kripkeovu

---

primjeru to znači sljedeće: iz ‘Pierre vjeruje da je London lijep i da nije lijep’ ne slijedi ‘Pierre vjeruje da ima predmet x takav da je x lijep i da x nije lijep’.

⁷ Kad urođenik pokazuje na, kako bismo mi rekli, jednoga zeca, i kaže, u prijevodu, “Zec” ili “To je zec”, nemamo jamstva da to možda nije slično kao kad npr. idemo od jedne do druge poslovnice Zagrebačke banke i svaki put kažemo “Zagrebačka banka”.